

УКРАЇНА-ТУРЕЧЧИНА: ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

© Солових Євгенія Миколаївна

к. політ. наук, старший викладач,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

пл. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: j.m.solovikh@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0840-2835>

У статті розглянуті політичні та економічні аспекти взаємодії між Україною і Туреччиною, окреслені перспективи подальшої співпраці, проаналізовано основні причини, які перешкоджають плідній політичного діалогу.

Предметом дослідження є українсько-турецькі відносини.

Метою статті є визначення основних зовнішньоекономічних векторів між Україною і Туреччиною; аналіз генезису встановлення відносин між Україною і Туреччиною з моменту проголошення Україною незалежності; визначення першочергових пріоритетів співпраці між двома державами; визначення політичних складових у взаємовідносинах між Україною і Туреччиною; з'ясувати найбільш пріоритетні напрямки економічного партнерства між двома країнами для обґрунтування можливих сценаріїв розвитку їх подальших відносин.

Використовуються загальнонаукові методи, такі як: системний аналіз - для визначення особливостей встановлення та розвитку основних зовнішньополітичних векторів відносин між Україною і Туреччиною; факторний аналіз - для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між факторами, що впливають на відношення між Україною і Туреччиною.

Отримані наступні результати: на підставі проведеного аналізу виявлено проблемні аспекти в політичній і економічній сферах, зокрема, описані бар'єри у торгівельно-економічній взаємодії і просуванні українського експорту до Туреччини, зокрема, створення зони вільної торгівлі призведе до розширення товарообігу між двома країнами не менше ніж у два рази.

Висновки: розкривається роль економічного чинника у відносинах між двома країнами; проводиться порівняння деяких економічних показників; аналізуються основні показники експорту і імпорту; визначені перспективи торгівельно-економічного співробітництва та просування українського експорту до Туреччини; визначені три можливих сценарії подальшого співробітництва до 2020 року, із зазначенням найбільш оптимального і найбільш неприпустимого для України.

Ключові слова: політичні аспекти, економічні фактори, експорт, імпорт, українсько-турецькі відносини, Україна, Туреччина, сценарій розвитку.

Постановка проблеми Геополітичне положення України сприяє співпраці з багатьма державами світу, за принципом спільності як політичних, так і економічних інтересів. І це не дивно, адже Україна має один із найвищих у Євразії показників центральності – якщо взяти всю множину країн регіону, то тільки Росія та Китай мають більше сусідів. За кількістю сусідів 1 порядку (якщо врахувати сусідство з Туреччиною, Грузією та Болгарією через Чорне море) вона в одному ряду з Німеччиною, Туреччиною та Саудівською Аравією. Особливо цінні та бажані для держави добросусідські відносини з Польщею (вихід до ЄС) та Туреччиною (вихід через Босфор і Дарданелли у Світовий океан).

Так історично склалося, що взаємовідносини між Україною та Туреччиною мають давню та багатовікову традицію. Не вдаючись до аналізу загальних аспектів історичного минулого у відносинах цих двох країн, (адже це не є темою нашого дослідження), зазначимо, що точкою відліку сучасних українсько-турецьких відносин та їх активізації і динамічного розвитку після проголошення Україною своєї незалежності, можна вважати дату 16 грудня 1991 року – коли Турецька Республіка визнала нашу незалежність, тобто, через шістнадцять днів

після проведення референдуму в Україні і виборів Президента нашої держави.

І хоча відносини між цими двома країнами на різних історичних етапах і зазнавали то період підйому, то період спаду, проте, як завважує відомий науковець І.Ф. Черніков, визначальну роль в українсько-турецьких відносинах відігравали мирні, конструктивні, світлі сторони. Дослідник слушно відзначає: «Якраз про світлі і слід найбільше пам'ятати. Адже не війни і конфлікти визначали і визначають основний зміст міжнародних відносин» [2, с. 73].

Ми також погоджуємось з М. Воротнюк, що на сьогодні «потрібно констатувати велику увагу, яку приділяють турецькі дослідники та політична еліта Україні та її місцю в зовнішньополітичних пріоритетах країни. Туреччина розглядає свої взаємини з Україною з точки зору більш широкої структури безпеки, яка пов'язана із збереженням балансу сил у Східній Європі та Чорноморському регіоні» [0]. Проте, не лише питання безпеки поєднують нашу країну та Туреччину. Посадовці найвищого рівня підкреслюють близькість наших країн. І хоча на думку колишнього посла України в Туреччині Є. Долгова, Україна та Туреччина є «зразковими друзями, партнерами та добрими сусідами» [3, с. 11], проте контент-аналіз Internet-заголовків

публікацій на тему українсько-турецьких відносин дає змогу констатувати, що у цих відносинах існують і певні труднощі. Адже сама назва заголовків говорить сама за себе: «Україна і Туреччина – партнерство без стратегії», «Непрозорі правила гри на українському ринку нівелюють цінність України як бізнес-партнера в очах Туреччини», «Геополітична короткозорість Євросоюзу щодо Туреччини та України» та ін. Ми також погоджуємось з Н. Круком, що «національні інтереси України і Туреччини суттєво співпадають у формуванні оптимального балансу сил у новій геополітичній ситуації, що склалася в регіоні після розпаду СРСР. Саме тому українсько-турецькі відносини співробітництва висувуються нині на першорядні позиції» [4]. Отже, обраний напрямок дослідження на сьогодні досить актуальним і обумовлює мету даної статті.

Аналіз досліджень і публікацій.

З огляду на важливість проблеми дослідження, різні її аспекти тією чи іншою мірою вже були предметом наукового аналізу у працях істориків, соціологів, економістів та політологів. Слід відмітити, що найбільша кількість робіт, присвячена аналізу українсько-турецьких відносин, спостерігалась наприкінці 1990-х - у середині 2000-х рр. Проте, в останні роки кількість наукових праць із вище окресленої тематики зменшилась. Такий стан наукового вивчення проблеми обумовлює необхідність комплексного дослідження процесу становлення і розвитку українсько-турецького партнерства.

Проблеми українсько-турецьких відносин під різним кутом зору досліджено в роботах таких українських дослідників, як А. Алієв, П. Варбанець, О. Волович, М. Воротнюк, Є. Габер, В. Каспрук, С. Корсунський, Н. Мхитарян, О. Москалець, Л. Рассоха, В. Редькіна та ін. Особливо слід відзначити ґрунтовну працю Б. Сергійчука та В. Сергійчука. Також цікавим є дослідження Стадніченко Р.В. щодо України в геополітичних інтересах країн Середнього Сходу: Туреччини, Ірану, Афганістану. Проте, вивченню сучасних українсько-турецьких відносин та їх ролі в зовнішньополітичній стратегії обох країн приділяється недостатньо уваги, враховуючи важливість цих відносин як для України, так і для Туреччини.

Все це обумовлює мету і завдання даної статті.

Метою статті є генеза становлення та перспективи розвитку основних зовнішньополітичних векторів взаємовідносин України та Туреччини.

Поставлена мета обумовлює завдання даної статті, а саме:

– проаналізувати генезис становлення взаємовідносин між Україною та Туреччиною після з моменту отримання Україною незалежності;

– виявити основні пріоритети співробітництва України та Туреччини;

– проаналізувати основні етапи становлення взаємовідносин між Україною та Туреччиною;

– з'ясувати політичні складові взаємовідносин України і Туреччини;

– визначити основні пріоритети та показники економічної співпраці між Україною та Туреччиною;

– обґрунтувати можливі сценарії розвитку взаємовідносин між Україною та Туреччиною.

Виклад основного матеріалу.

Турецький вектор української зовнішньої політики поєднує значний комплекс питань співробітництва. Звичайно, як Україну, так і Туреччину пов'язують геополітичні інтереси щодо перетворення Чорного моря в зону миру та стабільності. Але, крім того, важливою складовою співробітництва цих двох країн слід вважати політичну та економічну складові.

Що стосується політичної складової, то ще 20 листопада 1991 р., тобто до українського референдуму щодо незалежності, Туреччина оголосила про встановлення консульських зносин з Україною. Але варто зосередити увагу на іншій даті - 3 лютого 1992 р. – адже саме тоді був підписаний Протокол про встановлення дипломатичних відносин між двома країнами, який надав нового імпульсу у встановленні сучасних українсько-турецьких відносин. Як наслідок цього - вже 3 квітня 1992 р. в Києві було відкрите Посольство Туреччини, а 3 січня 1993 р. в Анкарі розпочало роботу Посольство України.

Основи добросусідських українсько-турецьких взаємин закладено в таких міжнародно-правових документах, як Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою від 4 травня 1992 року та Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Туреччини з розширеного співробітництва від 2 квітня 2004 року.

Сторони підтвердили «свої зобов'язання в рамках усіх підписаних між ними раніше та нині діючих актів, особливо Договору про дружбу і братерство між Україною і Туреччиною від 2 січня 1922 р.». Договір від 4 травня 1992 р. заклав основу для всебічного двостороннього співробітництва в політичній, економічній, культурній та інших сферах. Він передбачає розвиток прямих зв'язків між підприємствами, а також тісне співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, науки і техніки, зв'язку, інформатики, туризму та спорту. Зафіксовано, що «сторони погоджуються проводити консультації з метою упорядкованого розвитку їхніх відносин та обміну думками з міжнародних і регіональних питань». Особлива увага надається взаємодії в Чорноморському регіоні на основі «Декларації про Чорноморське економічне співробітництво», яка була підписана в Стамбулі 25 червня 1992 р. одинадцятьма країнами Причорноморського регіону і включає взаємні зобов'язання країн-учасниць щодо поступового

зняття обмежень на пересування капіталів, товарів, послуг і людей. Угода передбачає розвиток інфраструктури, а також максимальне заохочення ділового партнерства.

Україна й Туреччина, з огляду на прийняті на себе міжнародні зобов'язання, домовились також про тісне співробітництво в межах Наради з безпеки і співробітництва в Європі, а також в органах ООН [5].

На сайті Посольства України в Турецькій Республіці зазначено, що загалом, кількість чинних документів договірно-правової бази складає 131 (у порівнянні з сусідніми країнами, їх значно більше, зокрема, з Румунією — 56, з Болгарією — 101 нормативно-правовий акт). До ключових політичних документів слід віднести: Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою (04.05.1992 р.), Спільна декларація про створення Стратегічної ради високого рівня між Україною та Турецькою Республікою (25.01.2011 р.) [6].

Слід зазначити, що протягом першого десятиріччя після розпаду СРСР відносини України і Туреччини відзначалися ситуативністю, деякою напруженістю і майже відсутністю політичного діалогу. А пасивність України щодо подальшого впровадження проголошених ініціатив, неузгодженість дій гілок влади всередині країни, періодична зміна векторів у зовнішній політиці, занепад економіки, періодична конфронтація з впливовим регіональним гравцем Росією, слабка залученість до вирішення актуальних питань регіонального розвитку створили Україні імідж слабкої непередбачуваної країни і сприяли переорієнтації Туреччини на співробітництво з іншими країнами пострадянського простору.

З 2010 р. відбувається поступове відновлення українсько-турецьких відносин. Налагоджується політичний діалог, що сприяє усвідомленню необхідності розробки нового формату розвитку як двостороннього так і регіонального співробітництва, що обумовлене пошуком нових ринків й необхідністю розширення зон впливу, як у географічному, так і у галузевому вимірах. Так, вперше за останнє десятиріччя серед пріоритетних зовнішньополітичних партнерів Туреччини була згадана Україна [7].

Крім політичного, важливу роль в українсько-турецьких відносинах відіграє також і економічний чинник. Слід зазначити, що першим документальним свідченням українського вектору став протокол між Турецькою Республікою та Українською РСР про розвиток торговельно-економічних відносин від 1989 р. І хоча з тієї пори і минуло майже тридцять років, проте, всі ці роки торгово-економічний напрямок був і залишається пріоритетним між Україною та Туреччиною.

За даними Центру підтримки експорту при УСПП, український експорт до Туреччини за 9 місяців 2017 р. склав 1,8 млрд. дол., що на 19% більше ніж за аналогічний період минулого року. При цьому турецький імпорт склав 840 млн. дол., що на 11% більше ніж за аналогічний період минулого року. Позитивне сальдо сягнуло майже 1 млрд. дол.

Лідерами за обсягами експортних поставок до Туреччини за 9 місяців 2017 р. залишаються сировинні товари: чорні метали — 803,9 млн. дол., насіння соняшнику — 189 млн. дол., соняшникова олія — 99 млн. дол., деревина — 100 млн. дол., руди чорних металів — 77 млн. дол. Відбулися і зміни: в 10 разів збільшилися поставки зерна (до 129 млн. дол.), в 8 разів м'яса — до 4,1 млн. дол., в 2 рази овочів — до 16 млн. дол. [7].

Слід зазначити, що традиційно серед інших країн світу Україну асоціюють з аграрною країною. Підтвердження цього є той факт, що за даними Державного комітету статистики України за 2016 р., Туреччина займає 5,2%, від загального обсягу експорту агропродукції з України (посівши п'яте місце серед країн світу), випередив Італію — 4%, Нідерланди — 3,9%, Польщу — 3,2%, Саудівську Аравію — 3,2% та Іран — 3%. З вересня 2015 по квітень 2016 р. зріс експорт української сої до Туреччини, яка закупила 682 тис. т, що на 20% більше показника за аналогічний період минулого сезону. Ця країна займає нині майже 40% від загального експорту сої з України [8].

Але співпраця в аграрному секторі — це не лише торгівля аграрними товарами. У відносинах між Україною та Туреччиною є великий потенціал у розвитку проектів у галузі сільськогосподарського машинобудування, систем зрошення, тепличного господарства, насінництва. Також турецький та український бізнес зацікавлені у спільних проектах у третій країнах.

Якщо у 2016 р. основними статтями експорту до Туреччини (січень-червень 2016 р.) були: чорні метали — 50,2% (обсяги поставок зменшились на 36,2%); добрива — 5,8% (падіння на 54,8%); насіння і плоди олійних рослин — 13,9% (падіння на 19,4%); деревина і вироби з деревини — 7,4% (зросли на 6,8%), то у 2017 році ми спостерігаємо розширення асортименту українських товарів.

Так, серед новинок, які почали експортуватися до Туреччини, слід назвати кондитерські вироби з цукру (17,5 млн. дол.), пластмаси і полімери (15 млн. дол.) — за цими товарними позиціями спостерігалося істотне зростання. Крім того, істотний приріст продемонстрували різні групи машинобудівної продукції, чий загальний обсяг поставок склав 24 млн. дол. [7]

Нові перспективи щодо українських продуктів харчування були окреслені під час проведення відомої у бізнес-колах конференції Retail Days Istanbul, що пройшла в кінці 2016 року в Стамбулі. Зокрема,

турецькі рітейлери висловили серйозну зацікавленість в постачаннях до торгових мереж українських продуктів харчування. Конкретне підтвердження вона досягла на зустрічах з категорійними менеджерами турецького METRO та директором з логістики мережі SOK (YILDIZHOLDING). METRO вже чекає ту лінійку харчової групи, яка представлена в українському підрозділі цієї мережі. В даний час ведуться переговори з виробниками про продуктових поставках на турецький ринок. Таким чином, це сприятиме подальшому збільшенню обсягів експорту товарів з високою доданою вартістю до Туреччини.

Турецький бізнес залишається зацікавленим в інвестуванні в українську економіку. Лише Turkcell та їх дочірня компанія Life в 2015 році інвестували в українську економіку близько 500 млн дол. США. Турецькі авіалінії, Pegasus, Atlasjet також продовжують інвестувати в українську економіку. Авіаперевезення до Запоріжжя здійснюють лише Турецькі авіалінії. Також в 2014 році Турецькі авіалінії стали першою компанією, що почала здійснювати міжнародні рейси до Херсона, з пасажиропотоком близько 50 тис. на рік, що призвело до поживлення економічної ситуації в регіоні. «Екстраординарним випадком» прозорої приватизації Президент Петро Порошенко назвав аукціон по ліцензіях на зв'язок третього покоління, внаслідок якого турецький бізнес інвестує в Україну 11 мільярдів гривень. Турецькі компанії також очікують на можливості, які надасть приватизація портів [8].

За даними Державної служби статистики України, станом на 01.06.2016 р. Туреччина інвестувала в економіку України 260 млн. дол. США. Найбільший обсяг турецьких інвестицій спрямовано до підприємств у сфері промисловості – 32%, інформація та телекомунікації – 17%, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 16%, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 7%.

Проте, за експертними оцінками, загальний обсяг турецьких інвестицій в Україну з урахуванням фінансових ресурсів, залучених через банківські структури та спільні підприємства, які розташовані у третіх країнах, складає близько 3 млрд. дол. США.

Прогнози експертів з питань *торгівельно-економічної взаємодії і просування українського експорту до Туреччини у наступні роки* досить оптимістичні. Так, *віце-президент Українського спілки промисловців і підприємців Д. Красніков та голова Міжнародної Українсько-Турецької Бізнес-асоціації Б. Пехліван зазначають, що товарообіг між Україною та Туреччиною в найближчі 5 років може зрости в 2,5 рази - до більш ніж 10 млрд. дол. внаслідок підписання в 2018 р. угоди про ЗВТ (зону вільної торгівлі) між Україною та Туреччиною [7].*

Проте, існують і певні труднощі щодо турецько-українського співробітництва. Варто зазначити, що на сьогодні, не зважаючи на зростання у 2017 році поставок українських товарів до Туреччини на 19%, майже вся експортована продукція має суто сировинний характер, а частка високотехнологічних товарів становить всього до 1 відсотку експорту. Тому, за експертною оцінкою, у перспективі Україні необхідно нарощувати постачання товарів з високою доданою вартістю.

Також, на жаль, дуже мало прикладів експорту наукоємних українських товарів, обсяги торгівлі послугами також дуже незначні.

У перспективі можливе нарощування поставок товарів до країни ЄС, якщо економічна ситуація в Україні стабілізується, а в експорті з'явиться готова продукція з високою доданою вартістю, яка буде відповідати європейським стандартам. Однак є велика імовірність того, що через неможливість вкладення інвестицій у високотехнологічне виробництво та технічні бар'єри в торгівлі з країнами ЄС Україна отримає асиметричну торгівельну ситуацію з переважанням експорту дешевої сировини та імпорту дорогих готових виробів. При цьому українські виробники готової продукції спробують переорієнтуватися на менш вимогливі ринки країн Азії та Африки, що вже можна спостерігати в останніх змінах географічної структури експорту [12].

Крім того, при наявній структурі експорту-імпорту (в українському експорті переважає метал, продукти харчування, хімічна продукція, продукти деревообробки, в турецькому – продукти харчування, легкої промисловості, хімічна продукція), заявлених 20 млрд дол. США товарообігу до 2020 р. досягти не вдасться, стверджує президент Торгово-промислової палати (ТПП) України. Саме тому потрібно задіювати також інші галузі і напрями взаємодії, користуючись перевагами наявних та нових транспортних коридорів – контейнерного поїзда «Вікінг», транспортного маршруту «Via Carpatia» (від Балтійського до Егейського моря з відгалуженнями на Туреччину, Україну і Білорусь), а також нового «Шовкового шляху» [7].

Варто зауважити, що турецькі компанії продовжують активно займати важливу нішу в українській економіці («Енка», «Догуш», «Чукурова», «Тюрксель» та ін.), проте, українські компанії представлені на турецькому ринку в незначному обсязі.

Ще один бар'єр у відносинах між двома країнами – це відсутність можливості турецьким авіакомпаніям здійснювати більшу кількість рейсів до України у зв'язку з монополізацією в авіаційній сфері. Турецькій компанії, «прийшов» на український ринок, стикаються з масою проблем у сфері ведення бізнесу. Серед них такі як: верховенство права, бюрократія, монополізація тощо. За інформацією Посольства Турецької Республіки в Україні,

найбільш поширеними проблемами, що ускладнюють роботу турецьких підприємств на українському ринку, є неузгодженість у питаннях стандартизації, затримки з поетапною оплатою послуг турецьких підприємств-підрядників, недосконалі митно-тарифна політика, суперечності в українському законодавстві, існування «тіньової» економіки та непрозорих практик ведення бізнесу.

Проте, більшість українських експортерів покладають великі надії на підписання Угоди про зону вільної торгівлі з Туреччиною. У 2018 році Україна планує започаткувати нові переговори процеси з укладення угод про вільну торгівлю, одним із завдань буде започаткування нових переговорних процесів з укладення цих угод. Крім Туреччини, зараз Україна веде переговори про створення режиму вільної торгівлі ще з Ізраїлем. Особливо наполегливі у цьому питанні турецькі партнери, адже економізація зовнішньої політики Туреччини завжди була її традиційною рисою, що визначає геоекономічні інтереси цієї країни. Набрання чинності ЗВТ з ЄС, згідно з правилами митного союзу між Туреччиною та ЄС, надає можливість безмитного доступу до турецького ринку українським експортерам. У зв'язку з цим турецькі партнери наголошують на асиметричності торгівельних позицій двох країн та необхідності відповідного доступу турецького бізнесу до українського ринку після укладання ЗВТ.

Норвезький економіст Ерік Райнерт, який сприяв вирішенню економічних проблем у 58 країнах світу, дотримується думки, що зона вільної торгівлі лише тоді позитивно впливає на економіку країн, коли вона є симетричною, тобто країни-учасники мають приблизно однаковий рівень економічного розвитку та ведуть торгівлю еквівалентною продукцією [16]. У випадку ж, коли країни, що створюють ЗВТ, різняться в економічному розвитку, виникає загроза відтоку ресурсів з менш розвиненої країни – виробника сировини. Така загроза, на думку Е. Райнерта, існує і для України [17].

Звісно, ЗВТ з Туреччиною має бути створена тільки після ретельного вивчення шляхів захисту української економіки. Адже, на думку українських товаровиробників, укладення угод про вільну торгівлю з Туреччиною може призвести до неконтрольованого зростання демпінгового імпорту з та через неї на територію України. Тому з метою запобігання небажаному реекспорту на територію України Міністерство економіки України має вжити заходів для мінімізації можливих негативних наслідків створення ЗВТ з цією країною. Водночас очевидні і переваги створення такого спільного економічного простору між країнами, особливо враховуючи те, що Туреччина з 1996 р. є членом митного союзу з ЄС. За оцінками Посла Туреччини в Україні А. Б. Меріча, (тур. Ahmet Bülent Meriç) (01.12.2009 - 15.11.2011); створення зони вільної

торгівлі призведе до збільшення товарообігу між країнами щонайменше вдвічі. Крім того, Україна могла б суттєво збільшити свою присутність на турецькому ринку, а спільне виробництво товарів зробило б їх більш конкурентоспроможними та сприяло б їх просуванню і на європейські ринки [10].

У зв'язку з вищевикладеним, цілком погоджуємося з авторами статті, що для реалізації повноцінної співпраці в економічній сфері пропонують:

1. Усунути проблеми технічного характеру, що найчастіше гальмують розвиток двосторонніх відносин (наприклад, питання спрощення митних процедур).

2. Укласти Угоду ЗВТ на взаємоприйнятних умовах.

3. Відкрити торгівельне представництво України в Туреччині для просування українських бізнес-інтересів у Туреччині.

4. Надавати державну підтримку та залучати бізнес до реалізації спільних українсько-турецьких проєктів, таких як відкриття нових поромних переправ, виробництво наукомісткої продукції тощо.

5. Забезпечити участь турецьких інвестиційних фондів і компаній у реалізації інвестиційних проєктів, у конкурсах із продажу пакетів акцій українських підприємств із метою поглиблення інвестиційної співпраці, вивчити турецький досвід організації торгівельних представництв за кордоном.

6. Забезпечити участь Туреччини в українсько-білорусько-литовському проєкті використання потягу комбінованого транспорту «Вікінг». У контексті поставленого урядом завдання розвивати портові потужності та інфраструктуру для нарощування експорту, Туреччина виглядає природним партнером, із яким можна покращити логістичні потужності обох сторін Чорного моря.

7. Запропонувати план спільних виставково-ярмаркових заходів українських та турецьких компаній у сфері сільського господарства, промисловості, туризму тощо.

8. Налагодити системні контакти з наявними бізнес-спілками, що представляють інтереси турецьких ділових кіл в Україні; підтримувати контакти між торгово-промисловими палатами обох країн, турецькими бізнес-асоціаціями в Україні та Туреччині. Важливим інструментом презентації є організація бізнес-делегацій до Туреччини разом із Торгово-промисловою палатою України, завдяки яким була започаткована практика презентації України в різних регіонах Туреччини [13].

Відносини між Україною і Туреччиною традиційно характеризуються як стратегічне партнерство. Здається, дійсно, є всі причини так вважати, адже між цими двома країнами спостерігається відсутність яких-небудь серйозних суперечностей та вміня не загострювати конфліктні питання. Разом

з тим, формальна сторона не повністю відповідає дійсності.

Як ми зазначали вище, Туреччина характеризується прагматичною економізацією відносин, яка бере свій початок з 16 грудня 1991 року – коли Турецька Республіка визнала незалежність України та заклала підґрунтя для плідної співпраці.

Аналіз процесів, які сьогодні відбуваються у політичній та економічній сферах діяльності співробітництва між Україною і Туреччиною, дають змогу спрогнозувати кілька ймовірних сценаріїв розвитку подій в українсько-турецькій взаємодії.

Ми розділяємо думку науковців, зокрема М. Воротнюк з цього питання, і, зокрема, те, що україно-турецькі відносини мають три ймовірні сценарії розвитку [14].

Так, згідно з першим сценарієм, що передбачає інтенсифікацію насамперед політичного діалогу, відбувається «перезавантаження» стратегічного партнерства. Виявляється політична воля, необхідна для вирішення нагальних питань, передусім кримськотатарського.

Другий сценарій уособлює економізацію українсько-турецької взаємодії, символом якої може стати довгоочікуване створення зони вільної торгівлі та активізація торговельно-економічної співпраці тощо. Такий хід подій відповідає формулі «бізнес як звичайно», тобто економічна співпраця, попри всі політичні труднощі, продовжує стимулювати двосторонній діалог.

Третій сценарій, який по своїй суті, є найбільш несприятливий, фокусується на процесах домінування конфліктних тенденцій у взаємодії, що зводить нанівець перспективи стратегічного партнерства.

Ми погоджуємось з М. Воротнюк, авторкою вищеведеного ґрунтовного дослідження, підготовленого в рамках проекту «Компас», започаткованого регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта у співпраці з Інститутом зовнішньої політики [14], що безумовно, останній варіант є найбільш неприпустимим. Традиційно українсько-турецькі відносини розвиваються по траєкторії другого сценарію – «бізнес як завжди», тобто

спостерігається повна економізація відносин. Перший сценарій, на наш погляд, має також свої переваги, хоча й не настільки фокусується на економіці. Оптимальним було б забезпечити реалізацію комбінованої версії першого та другого сценаріїв. Ми пропонуємо його назвати «когерентним», адже когерентний [від лат. *cohaerens* (*cohaerentis*)] взаємозв'язаний [15].

Вищевикреслене дослідження базується на методології побудови сценаріїв як засобу стратегічного планування. І хоча в якості часових меж визначено 2010-2020 роки, абазовою передумовою наступних сценаріїв є середньостроковий (до 2020 р.) прогноз, цікавим з позиції сьогоднішніх реалій є те, що даний прогноз ґрунтувався на тому, що не відбудеться радикальних змін у політичних системах України і Туреччини, а також того, що жодна з них на момент 2020 р. не буде членом Європейського Союзу. Отже, сьогодні, на початку 2018 року ми можемо майже з впевненістю стверджувати, що прогноз щодо україно-турецьких відносин, часові рамки якого закінчатимуться менше, ніж за два роки, практично здійснився.

Таким чином, сьогодні є підстави говорити про певне «вікно можливостей», яке за умови ефективної української дипломатії може піднести українсько-турецькі відносини на якісно новий рівень. Мова йде, першочергово, про вироблення стратегічного бачення пріоритетів співпраці замість реактивного підходу до двосторонніх відносин, притаманного українській зовнішній політиці. Однак перегляд відносин з офіційною Анкарою має ґрунтуватися не тільки на поточній напрузі між Туреччиною та Росією, а й на усвідомленні всіх тих переваг, які надає стратегічне партнерство.

Також необхідно відзначити, що у двосторонніх відносинах України з Туреччиною як економічна, так і політична сфера співпраці містить великий незадіяний потенціал, тож важливим завданням на порядку денному є визначення та реалізація перспективних аспектів цієї співпраці, що буде метою наших подальших розвідок.

UKRAINE-TURKEY: POLITICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF DEVELOPMENT AND PROSPECTS

Evgeniya Solovikh, Kandidat of Political Sciences, V. N. Karazin Kharkiv National University, 6, Svobody sq., Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: j.m.solovikh@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0840-2835>

The issues of studying of the modern Ukrainian-Turkish relations and their role in the foreign policy strategy of both countries are paid not enough attention; however, they are critically important, taking into consideration the importance of these relations for both Ukraine and Turkey. The subject of the research is the Ukrainian-Turkish relations. The goal of the article is genesis of establishment and development prospects of the basic foreign policy vectors of the relationship between Ukraine and Turkey.

The objective is to analyze genesis of establishment of the relationship between Ukraine and Turkey since acquisition of the independence by Ukraine; to determine the primary priorities of collaboration of Ukraine and Turkey; to consider the main stages of establishment of the relationship between Ukraine and Turkey; to define the political constituents of the relationship between Ukraine and Turkey; to specify the overriding priorities and indexes of economic partnership between Ukraine and Turkey; to substantiate the possible scenarios of the development of the relationship between Ukraine and Turkey.

The general scientific methods are used, such as: the system analysis – for the determination of the peculiarities of establishment and development of the basic foreign policy vectors of the relationship between Ukraine and Turkey; the factor analysis – for the formalization of the cause-and-effect relationship of the studied impact factors between Ukraine and Turkey; and also the scenario method

whereby the most appropriate scenario of the development of the relationship between the mentioned above countries from 2010 till 2020, that it is suggested to name coherent.

The following results are obtained: on the basis of the conducted analysis the problem aspects in the political and economic spheres are drawn out, particularly, it is substantiated that Turkey with regard to Ukraine is characterized with economization of relations; the economic components that facilitate the expansion of the amount of Ukrainian goods in the Turkish market are identified, specifically, it is analyzed that creation of the free trade zone will result in the extension of the commodity circulation between countries at least twice.

The conclusions: the role of the economic factor in the relations between two countries is exposed; comparison of some economic indicators is done; the basic indexes of the export and import are analyzed; the prospects of the trade and economic cooperation and advancement of the Ukrainian export to Turkey are determined; three possible scenarios of progress of the collaboration till 2020 with pointing the most appropriate and the most impermissible ones for Ukraine are defined.

Keywords: political aspects, economic factors, export, import, Ukrainian-Turkish relations, Ukraine, Turkey, scenario of development.

УКРАИНА-ТУРЦИЯ: ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Соловух Евгения Николаевна, к.полит.наук, старший преподаватель, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, п. Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 610226 e-mail: j.m.solovikh@karazin.ua; ORCID:https://orcid.org/0000-0002-0840-2835

В статье рассмотрены политические и экономические аспекты взаимодействия между Украиной и Турцией, обозначены перспективы дальнейшего сотрудничества, проанализированы основные причины, которые препятствуют плодотворному политическому диалогу.

Предметом исследования являются украинско-турецкие отношения.

Целью статьи является определение основных внешнеэкономических векторов между Украиной и Турцией; анализ генезиса установления отношений между Украиной и Турцией с момента провозглашения Украиной независимости; определение первоочередных приоритетов сотрудничества между двумя государствами; определение политических составляющих во взаимоотношениях между Украиной и Турцией; выяснить наиболее приоритетные направления экономического партнерства между двумя странами для обоснования возможных сценариев развития их дальнейших отношений.

Используются общенаучные методы, такие как: системный анализ - для определения особенностей установления и развития основных внешнеполитических векторов отношений между Украиной и Турцией; факторный анализ - для выявления причинно-следственных связей между факторами, что оказывают влияние на отношения между Украиной и Турцией.

Получены следующие результаты: на основании проведенного анализа выявлены проблемные аспекты в политической и экономической сферах, в частности, описаны барьеры в торгово-экономическом взаимодействии и продвижении украинского экспорта в Турцию, а именно - создание зоны свободной торговли приведет к расширению товарооборота между двумя странами не менее чем в два раза.

Выводы: раскрывается роль экономического фактора в отношениях между двумя странами; проводится сравнение некоторых экономических показателей; анализируются основные показатели экспорта и импорта; определены перспективы торгово-экономического сотрудничества и продвижения украинского экспорта в Турцию; определены три возможных сценария дальнейшего сотрудничества до 2020 года, с указанием наиболее оптимального и наиболее недопустимого для Украины.

Ключевые слова: политические аспекты, экономические факторы, экспорт, импорт, украинско-турецкие отношения, Украина, Турция, сценарий развития.

Література

1. Воротнюк М. Роль і місце України в зовнішньополітичних концепціях Туреччини [Електронний ресурс] / М. Воротнюк. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/Volovych_hm/Vorothyuk.htm.
2. Черніков І. З глибини століть. Про миротворчу тенденцію у взаєминах України і Туреччини у контексті історії / І. Черніков // Політика і час. – 1994. – №7. – С.72-78.
3. Долгов Є. Не лише Чорне море єднає нас. Посольству України в Туреччині 10 років: минуле, сьогодення, майбутнє / Є. Долгов // Політика і час. - 2003. – №1. – С. 3-11.
4. Крук Н.І. Українсько-Турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини / Н.І. Крук // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Випуск 5. – С. 21-34.
5. АлієвМ.М. Зовнішня політика Туреччини наприкінці 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/09/06.htm>
6. Офіційний сайт Посольства України в Турецькій Республіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/ukraine-tr/diplomacy>
7. Україна з початку року збільшила експорт до Туреччини на 20% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/news/eksport-z-ukrajini-do-turechchini-zris-mayzhe-na-20-za-sim-misyaciv-442984.html>.
8. «The Business Herald»/ Журнал Торгово-промислової палати України («Діловий вісник») [Електронний ресурс]. – № 6 (265). – 2016/ – Режим доступу: <http://old.ucci.org.ua/synopsis/dv/pdf/2016/dv1606.pdf>
9. Протокол попереднього обговорення проектів угод про вільну торгівлю з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ), Сінгапуром та Туреччиною засоціаціями національних товаровиробників. 7 липня 2009 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України - http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/mainart_id=137722&cat_id=137721.
10. Украина – Турция: у дружбы есть резервы // Вечерняя Одесса. - № 24 (9155). - 18 февраля 2010 г. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://vo.od.ua/gubrics/gaznoe/13321.php>. – Последний доступ 24.04.2010.

11. Москалець О. Кримськотатарська тема у контексті українсько-турецьких відносин // Україна-Туреччина: безпека та співробітництво в Чорноморському регіоні: Матеріали міжнародної конференції, Київ, 10-11 квітня 2000 р. / Фонд Фрідріха Еберта; За ред. Андрійка В.І., Перепелиці Г.М. – К., 2000. – С. 137.

12. Трансформація структури зовнішньої торгівлі України у зв'язку з підписанням угоди про асоціацію між Україною та ЄС П. О. Черномаз., О. І. Чавалах, Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/13384/2/>

13. Аудит зовнішньої політики: Україна-Туреччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukreal.info/ru/statti/70341-audit-zovnishnoi-politiki-ukraina-turechchina>

14. Воротнюк М. Туреччина: регіональний гравець з глобальними амбіціями. – Київ: Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. – 16 с.

15. Словник іншомовних слів Мельничука. Словопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/42/53402/284053.html>.

16. Райнерт Э. С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Э.С. Райнерт. – М. : Изд. Дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. – 384 с.

17. Дубровик-Рохова А. Україна сьогодні – це Перу 1979-го / А. Дубровик-Рохова // Веб-сайт газети «День». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ukrayina-sogodni-ce-peru-1979-go>